Rolf Groven: «Befaring», maleri av Industrikomiteen under Mardalsfossen. Et av de berømte samfunnskritiske maleriene av Rolf Groven. Gjengitt med kunstnerens tillatelse.

Fagfellevurdert

Mardøla-aksjonen(e)

Et tilbakeblikk på en av norgeshistoriens viktigste miljøvernaksjoner

Sammendrag: *Mardøla-aksjonen sommeren 1970 er en av norgeshistoriens viktigste og mest markante natur- og miljøvernaksjoner. Aksjonen fant sted på fjellet i Møre og Romsdal, mellom bygder som både var i konflikt med hverandre og delvis splittet når det gjaldt vannkraftutbyggingen. Oppdemmingen av Mardalsfossen, Nord-Europas høyeste fossefall, sto i sentrum for en rekke aksjoner både våren og sommeren 1970. Denne artikkelen tar for seg aksjonsdeltagelsen blant lokale krefter – barn og unge så vel som kvinner. Å utvide historiefortellingen om Mardøla-aksjonen ved å vise fram dens bredde, deltagelse og ikke minst kreativitet, kan gjøre den mer relevant for vår tids natur- og miljøbevegelse.*
Emneord: *Natur og miljø, sivil ulydighet, økofilosofi, Arne Næss, Sigmund Kvaløy Setreng, vannkraft, fornybar energi, Mardalsfossen*

Ingrid Fadnes
Journalist i Klassekampen, dokumentarist
Master i latinamerikanske studier
ifadnes@gmail.com

Mardøla-aksjonen – en av norgeshistoriens viktigste miljøvernaksjoner – fant sted på fjellet i Møre og Romsdal sommeren 1970. Økofilosofen Sigmund Kvaløy Setreng, en av de helt sentrale skikkelsene i aksjonen, har kalt hendelsen starten på den norske økopolitiske bevegelsen.[1] I dokumentarfilmen «Kampen om Mardøla» beskriver fortellerstemmen aksjonen som «1970-sommerens sensasjon i Norge. Aviser var breddfulle av Mardølastoff, og aksjonen ble samtaleemne i alle befolkningsgrupper».[2] Og fortelleren overdriver ikke. Aksjonistene bak Mardøla-aksjonen klarte å få kampen mot oppdemming av Mardalsfossen til å bli dreiepunktet for en av de best dekte miljøkampene i norgeshistorien.

Min tilnærming

Konkret handlet Mardøla-aksjonen om å hindre at Mardalsfossen ble oppdemt og utbygd til vannkraft etter et stortingsvedtak i juni 1970. Aksjonen tok form av en teltleir som aktivt forsøkte å hindre Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) i å fullføre anleggsveien – ved bruk av sivil ulydighet. Det var aller første gang dette verktøyet ble brukt i Norge for å verne naturen. Aksjonen varte en drøy måned, fra 25. juli til 27. august. Antallet aksjonister i leiren, en blanding tilreisende og lokale, var alt fra mellom fem og ti personer til godt over hundre. Initiativtakerne til leiren var de nystartede Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern (snm), aksjonsgrupper med solid forankring på filosofiske institutt og med Sigmund Kvaløy som en av de sentrale økofilosofene.

Min interesse for Mardøla-aksjonen som en spesifikk miljøvernaksjon ble vekket i forbindelse med femtiårsmarkeringen i 2020. Jeg har kjent til aksjonen, og ikke minst stiftet et fysisk bekjentskap med Mardalsfossen, som sto i sentrum for aksjonen, fra jeg var liten. Jeg har flere ganger stått foran det som er et av Europas høyeste loddrette fossefall – 297 meter – i den vesle jordbruksbygda Eikesdalen. Jeg er fotografert som sjuåring, med hendene strakt opp mot fossen, som en hilsen til de tilmålte tre kubikkmeterne NVE slipper ut i «turistsesongen» hvert år mellom juni og august. Avtalen om å slippe fossen fri i to måneder på sommeren blir sett på som et avbøtende tiltak for oppdemmingen av fossen, men i en radioreportasje fra NRK i 1970 blir dette kalt «turistvann» og en «trøstesmule». Verken de lokale bøndene i de to bygdene Eresfjorden og Eikesdalen, som ble direkte berørt av kraftutbyggingen, eller økofilosofene fra Universitetet i Oslo stilte krav om en turistfoss. I dag blir den på folkemunne kalt for et «fossespøkelse»

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34, 2020, årgang 17, s. 100-123, publisert 05.12.2020.
Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34 2020,
url: http://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2020/12/NMF-tidsskrift-02_2020-web.pdf
Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

Arne Næss bæres bort av de to lokale lensmannsbetjentene Asbjørn Nerbø og Odd Dyrkorn på teltleirens siste dag den 27. august 1970. Foto: Magne Flemmen. Gjengitt med fotografens tillatelse.

eller et «fosselik», og kampen for å få fossen tilbake i sitt naturlige kretsløp har tiltatt i styrke. I 2020, femti år etter konsesjonen ble gitt, er det mulig å be om en revisjon av konsesjonsvilkåra. Eikesdal Bygdelag, Eikesdal Grunneigarlag og Eikesdal Sameige, tidligere Nesset kommune, har sendt en anmodning til Molde kommune, som kan be NVE om en slik revisjon.[3] Det gjenstår å se om Mardalsfossen vil få utvidet sin «åpningstid» og blir regulert fra å være en «turistfoss» til å igjen bli en permanent og naturlig del av landskapet i Eikesdalen.

Selv om jeg har kjent til Mardøla-aksjonen, har jeg visst lite om det lokale engasjementet og deltagelsen i aksjonen. Som så mange andre har jeg knyttet aksjonen til fotografiet av filosofiprofessor Arne Næss idet han ble båret ut av veitraseen av politiet den 27. august 1970, det vil si på aksjonens siste dag. Næss var ikke en sentral person i den aktive organiseringen av aksjonen, men han var en viktig støttespiller både før, under og etter. Det ikoniske bildet av en smilende Næss står igjen som en viktig markør i norsk miljøvernhistorie, men bildet har kanskje tatt oppmerksomheten vekk fra en rekke – og da spesielt lokale – aktører i aksjonen(e).

Det ikoniske bildet av Arne Næss står igjen som en viktig markør i norsk miljøvernhistorie, men har kanskje tatt oppmerksomheten vekk fra en rekke lokale aktører

Et langt mindre ikonisk bilde er det av meg selv. Der jeg står og strekker hendene opp som liten jente, ser jeg ikke bare opp mot der fossen tar sats og dundrer

ned i Mardalen, jeg ser også tusen meter rett opp til der aksjonsleiren ble etablert sommeren 1970. Sandgrovbotn ble det utvalgte stedet for leiren. Årsaken til det var at NVE var i gang med anleggsveien der oppe – alt før Stortinget hadde behandlet saken. Det kan virke slitsomt å plassere en teltleir tusen meter over havet, i et ganske så hustrig vestlandsklima, tross sommer, når alternativet kunne ha vært den langt mer varme og lune Eikesdalen. Det at leiren ble plassert her, gir Mardøla-aksjonen en ekstra dimensjon, da bare det å komme seg dit krever enten sterke bein og god utholdenhet, eller eget småfly eller sjøfly eller bil via anleggsveien – så lenge den ikke var sperret.

Jeg vil i denne artikkelen gå bak bildet av Næss og ta et tilbakeblikk på både aksjonen og hendelsene rundt den fra et lokalt perspektiv. Artikkelen baserer seg på gjennomgang av to lokale aviser i Møre og Romsdal og på 17 dybdeintervjuer. Både i gjennomgangen av mediedekningen, annet materiale og i intervjuene har jeg vært opptatt av å kartlegge og å forstå landskapet, både geografisk og forstått som aktørene som deltok i Mardøla-aksjonen. Jeg har vært på leting etter lokale stemmer, nye stemmer og ikke minst kvinnestemmer. Gjennom mine undersøkelser har det åpenbart seg et landskap av aksjonister og hendelser som er langt bredere, mer mangfoldig og sammensatt enn det man har fått inntrykk av gjennom formidlingen fra eldre filosofiprofessorer og de menn som har hatt «monopol» på historiefortellingen om Mardøla-aksjonen. Et tydelig funn både i min gjennomgang av media og i tidligere studier av mediedekningen av aksjonen er fraværet av kvinner. Ikke fraværende som aktører i aksjonen, men fraværende i dekningen av den. Det er betegnende for tidsånden i 1970 at menn er de sentrale intervjuobjektene for media, men det har også preget hvordan aksjonen i etterkant er blitt omtalt og beskrevet – nesten utelukkende av menn, og i all hovedsak av dem som var tilreisende aksjonister.

Å utvide historiefortellingen om en av de viktigste naturvernaksjonene i Norge kan gjøre den mer relevant for flere samfunnsgrupper i Norge, som unge skolestreikende og lokale miljø- og klimagrupper

Det er riktignok ikke noe unikt å gjøre en slik observasjon av en politisk mediebegivenhet fra 1970. I 1969 utgjorde kvinner på Stortinget knappe ti prosent av de folkevalgte,[4] og kvinnekampen og kvinneorganiseringen får et virkelig oppsving spesielt etter at de norske nyfeministene hadde sitt første «vekkelsesmøte» den 27. august 1970. Dette er på sett og vis en symbolsk dag, da den sammenfaller med øyeblikket da politiet bar filosofiprofessor Arne Næss bort fra veitraseen på fjellet i Sandgrovbotn. Mardøla-aksjonen skjer også rundt et år før den store kvinnerevolusjonen, som i politikken startet med kommunevalget i 1971.

Gjennom at jeg har sett på lokale medier har de lokale stemmene, de lokale konfliktlinjene og en rekke hendelser i forkant av selve Mardøla-aksjonen blitt synlige. Jeg vil omtale både Mardøla-aksjonen og den konkrete teltleiren på fjellet mellom 25. juli og 27. august 1970. Tatt i betraktning at det er snakk om flere hendelser, er jeg er fristet til å skrive om aksjonen i flertall. Mardøla-aksjonen er beskrivelsen av selve teltleiren på fjellet, men sett gjennom de lokale lesebrillene er det så mye mer som blir synlig fra opptaktene til teltleiren: økofilosofene som ankom bygdene på Vestlandet, og som møtte odelsgutter, lærerinner, fiskere, barn og ungdom – klare til kamp. Å utvide historiefortellingen om en av de viktigste naturvernaksjonene i Norge kan gjøre den mer relevant for flere samfunnsgrupper i Norge, slik som de unge skolestreikende og lokale miljø- og klimakamper. Ikke minst vil den bidra til å skrive kvinnene inn i aksjonen.

En dagsaktuell 50-åring?

Mardøla-aksjonen kan, over 50 år etter at den skjedde, fortelle oss noe om aksjonsform, om dialog, om distriktspolitikk og industriutvikling, om bruk av sivil ulydighet og ikke minst om konflikter som kan oppstå lokalt når utbygginger skaffer arbeidsplasser på bekostning av det biologisk mangfoldet eller andre næringer. Dette er alle tema som er høyst aktuelle i dag. Jeg tenker spesielt på utbygging av vindkraft og

de lokale konfliktene og mostanden som har oppstått samt argumentasjonen om behovet for mer fornybar energi som en del av «det grønne skiftet».

Mardøla-aksjonen er kjent for å være den aller første aksjonen som tok i bruk sivil ulydighet for vern av naturen i Norge. Aksjonen introduserte begrepet «lenkegjeng», som senere har blitt et kjennetegn for deler av norsk miljøvernbevegelse, spesielt Natur og Ungdom. Aksjonen klarte å bygge en allianse mellom høyt utdannede akademikere og lokale bønder, og den satte større og mer strukturelle spørsmål omkring vern og vekst inn i en konkret kamp om en foss. Mardøla-aksjonen bidro også til en dyp splittelse i lokalbefolkningen. De lokale aksjonene, både for og imot utbygging, og de dramatiske hendelsene da lokale utbyggingstilhengere forsøkte å storme aksjonistenes leir, følelsen av tillitsbrudd mellom lokale innbyggere, politikere og byråkrati, har i mindre grad blitt studert og synliggjort. I dag ser vi at disse konfliktlinjene er svært synlige i utbyggingssaker, og da særskilt i vindkraftutbyggingen.

Over 50 år etter kan Mardøla fortelle oss noe om aksjonsform, dialog, distriktspolitikk og industriutvikling

Mardøla-aksjonen er ikke en åpenbar referanse for vår tids miljøbevegelse, spesielt ikke for den yngre generasjonen. Tid kan skape avstand, og 1970 er på mange måter lenge siden. I hvert fall når du er 14 år og skolestreiker. Samtidig er det paralleller, og da som nå var det de unge som sto i bresjen for noen av de første direkte aksjonene mot vannkraftutbygging og oppdemming av Mardalsfossen. Økofilosofien, både gjennom sin akademiske forankring på filosofisk institutt og som aksjonsgrunnlag, kan også gi innspill til dagens klima- og miljødebatt, hvor klima har tatt helt eller delvis over for natur- og miljøkampen,[5] som var helt sentral om vi går 50 år bak i tid. Uten å hevde at det i dag ikke finnes stemmer innenfor akademia eller innenfor filosofien – filosofiprofessor Arne Johan Vetlesen er et eksempel på en viktig stemme for økologisk tenkning som stiller spørsmål om hvordan vi snakker om og behandler klima og miljø – er det likevel et ganske stort sprang fra den uttalte aksjonsrettede akademiske plattformen som (snm) var med på å skape. Økofilosofien og den økopolitiske bevegelsen som ble bygd opp i forkant, under og i etterkant av Mardøla-aksjonen, mante til handling, og det å være journalist, akademiker eller partipolitiker skulle ikke være til hinder for å handle.

I dag er også debatten om klima, miljø og medias rolle viktig både i Norge og internasjonalt, og Mardøla-aksjonen er interessant på flere vis. Aksjonens synlighet henger tett sammen med media. Når vi i dag diskuterer objektivitet i framstillingen av klima- og miljøspørsmål, og spør om journalister kan drive kampanje for klima,[6] eller om man kan presentere klimasaken uten å måtte ta inn «klima-skeptikere», viser studier av mediedekningen av Mardøla at journalister både var rapportører og aktører under Mardøla-aksjonen. Mediehus som *VG* bisto i å frakte mat til teltleiren, en av journalistene fra *Dagbladet* lenket seg fast sammen med demonstrantene, og flere av journalistene som rapporterte fra teltleiren var også medlemmer av Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern. Dette kommer jeg tilbake til i artikkelen.

Det er viktig å understreke at jeg vil bidra til å utvide fortellingen om Mardøla-aksjonen, men noen komplett fortelling er den ikke. Det er derfor betryggende å vite at nye bøker vil bli publisert i nær framtid. Eikesdalingen Marit Wadsten, som var med på aksjonen(e) som tiåring, skriver på en bok om selve Mardøla-aksjonen, Arne Vinje på en biografi om Sigmund Kvaløy Setreng, og Knut Are Tvedt arbeider med en bok om historien om Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern. Dette er publikasjoner som kan være med på å utvide fortellingen om – og ikke minst øke forståelsen av en sterk økopolitisk bevegelse i Norge.

Opptaktene til Mardøla-aksjonen

Den 24. juni 1969 samlet en gruppe på rundt tretti personer seg på Filosofisk institutt i Oslo. Møtet ble ledet av økofilosofen Sigmund Kvaløy.[7]

I 1969 hadde Kvaløy allerede jobbet i flere år med filosofiprofessor Arne Næss, som oppmuntret og

De lokale avisene var fulle av stoff om konflikten om Mardøla. Her er faksimiler fra Romsdals Budstikke og Åndalsnes Avis sommeren 1970.

støttet ønsket om å ha en mer aksjonsrettet filosofi. På møtet den 24. juni ble samarbeidsgruppene for natur og miljøvern etablert. Gruppa skrev forkortelsen SNM i begynnelsen, men senere var det (snm) som etablerte seg. På møtet var det den «ikkevoldelige direkte-aksjonsgruppa» som ble den mest sentrale. Kvaløy har i ettertid skrevet at Mardøla-aksjonen bygde på «en fortvilelse over nedbrytingen av naturlig mangfold»,[8] og sentralt i kritikken var utviklingsoptimismen: «Utviklingen tjener økede muligheter for et mangfoldsmettet liv for dem som eier og styrer, men slik at mulighetene til frihet og utfoldelse snevres inn for de mange – de som eies og styres.»[9] Det var tankegodset framført av blant annet økofilosofer som Arne Næss og Sigmund Kvaløy – samt også Johan Galtungs og Arne Næss' konflikt-orienterte fortolkning av Gandhi – i kombinasjon med en økt bevissthet rundt natur og miljøvern, og ikke minst en vilje til direkte aksjon, som la grunnlaget for Mardøla-aksjonen og det Kvaløy også beskriver som starten på den norske økopolitiske bevegelsen.[10] Et av de første formålene til (snm) var å etablere økofilosofi som begrep i den norske debatten, og å utvikle økofilosofi til et aktivist-orientert begrep.[11] Høsten og vinteren 1969 og 1970 brukte (snm) tiden til å spre økofilosofi gjennom seminarer og kronikker i media.[12]

En annen hendelse det er verdt å nevne i forbindelse med etableringen av (snm), er en utstilling som åpnet noen måneder i forveien, den 12. april 1969, også på Universitetet i Oslo. Utstillingen «Og etter oss …» ble lagd av anonyme studenter fra Norges Arkitekthøyskole.[13] Utgangspunktet var en interesse for økologi og en bekymring for framtida. Utstillingen fikk støtte av Naturvernforbundet, og et av formålene med utstillingen var «å bidra til en omvurdering av de vanlige krav til levestandard».[14] Utstillingen vandret fra by til by i Norge, og kjernen i budskapet var blant annet en kritikk av konsum-samfunnet, naturens begrensninger og befolkningsvekst, og den varslet om faren for en fremtidig miljøkollaps. Vi må kunne si at skjebnens ironi satte punktum for utstillingen: Natten mellom den 21. og 22. september 1969 forsvant utstillingen i en storm i Haugesund.[15]

Jeg ble oppmerksom på utstillingen «Og etter oss …» da jeg leste andre utgave av tidsskriftet *Norsk Natur*, utgitt av Naturvernforbundet i 1969. På forsiden av denne utgaven er det et bilde av Mardalsfossen, noe som også viser litt av den tidlige oppmerksomheten miljø- og naturvernerne rettet mot en mulig utbygging, og inne i bladet er det en fire siders omtale av utstillingen. Noen av studentene bak utstillingen ble også senere med på Mardøla-aksjonen. Beata Labuhn, stipendiat på Institutt for arkitektur på Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO), forsker på røttene til bærekraftig arkitektur i Norge og møtene mellom miljøvernere og arkitekter i 1960- og 1970-årene. Labuhn plasserer utstillingen «Og etter oss...» i sammenheng med en rekke andre hendelser i denne samme perioden, og beskriver også møter mellom arkitekter og blant annet Galtung i forkant av utstillingen. Arbeidet, som skal bli en monografi, viser hvordan økofilosofien påvirket arkitekter, og spesielt arkitektstudenter i denne perioden.[16]

Enda mer vannkraft

Samtidig som (snm) etablererte seg og så etter et egnet sted for direkte aksjon, begynte Stortinget for alvor å se på muligheten for å bygge ut enda mer vannkraft i fjellene mellom Sunndalsøra, Rauma og daværende Nesset kommune. Lokalt bredde det seg både begeistring og uro. Utbygging kunne bety arbeidsplasser, men det kunne også bety redusert grunnvann og tap av Mardalsfossen. Fossen var – og er – en viktig del av landskapet i området. Den regnes for å være Nord-Europas aller høyeste fossefall, og den kontinuerlige vannspruten og doggfallet har gitt et permanent fuktig dryss over Mardalen og ut over Eikesdalsvatnet.

Den vesle bygda Eikesdalen, uten veiforbindelse, hovedsakelig bebodd av småbønder, likte dårlig ryktene om oppdemming av mer vann i området. Det gjorde også nabobygda Eresfjorden, som trenger god vannstand i elva Eira for å opprettholde blant annet laksefisket. De hadde allerede mistet nær 70 prosent av grunnvannet på grunn av to tidligere utbygginger. Den første, Aura kraftverk, ble etablert i 1953 for å gi strøm til Sundal Verk (senere Hydro Aluminium) på Sunndalsøra, og få år senere kom nok en utbygging for å utvide Aura kraftverk. Verket var datidas mest moderne vannkraftverk i Norge, og et prestisjepro-

sjekt for Arbeiderpartiet i etterkrigstida. Utbygging av vannkraft var en forutsetning for å kunne bygge opp industrien, men da saken om en ny utbygging som også ville fjerne Mardalsfossen, kom opp til debatt, ble det reist en rekke kritiske spørsmål. Kritikken dreide seg blant annet om hvor mye industri som skulle bygges på bekostning av jordbrukssamfunn og lokale bygder.

I 1970 gjorde Stortinget to motstridende vedtak. Det første kom den 18. juni 1970. Da vedtok Stortinget å gå for utbygging av Mardalsfossen, det såkalte Grytten-alternativet, heiet fram av Rauma kommune, som gikk gode entreprenørkontrakter i møte. Vedtaket ble tatt imot med stor skuffelse i Eikesdalen og Eresfjorden. Bygdene hadde håpet på at utbyggingen enten ville bli stoppet, eller at utbyggingen i så fall skulle skje på deres side. Slik ville de i det minste få arbeidsplasser, og noen mente at kraftutbygging i Eikesdalen ville skåne Mardalsfossen. Dagen etter vedtaket, den 19. juni, vedtok Stortinget naturvernloven. Vedtaket om loven kom i forbindelse med det europeiske naturvernåret i 1970. I min gjennomgang av lokale media er det nesten daglige annonser for naturvernåret, og hyppige saker om miljø med fokus på søppel i nærområdet. På lik linje med dagens frivillige plastplukkere langs strandkantene organiserte lokalsamfunn seg i 1970 for å rydde søppel fra natur og i byene. Hendelsene beskrevet i 1969 og 1970 viser et sterkere engasjement for miljøet, og en bekymring for det økende forbruket og for framtida til kloden.

«Igjen vedtar mange ei utbygging med kjensla om at utviklinga med stor U ikkje gjer oss noko val». Einar Førde, 1970

Samtidig viser stortingsdebatten omkring Mardøla-vedtaket en kritikk mot økt vekst, og blant annet aluminiumsproduksjon i Norge: «Vi vet at denne industrien i høy grad gjør landet avhengig av internasjonale gigantkonserner og usikre internasjonale konjunkturer. Vi vet også at denne form for industri best egner seg for de utviklingsland som besitter råstoffet», uttalte Gunnar Garbo fra Venstre i stortingsdebatten.[17] Aura-utbyggingen i 1950-årene var avgjørende for å bygge opp aluminiumsindustrien på Sunndalsøra, men spørsmålet om vekst og vern, industrielle arbeidsplasser versus jordbruk, og verdien av biologisk mangfold gjorde seg også gjeldende, selv om de som forfektet disse spørsmålene, var i mindretall. Også i dag står utbyggingen av fornybar energi – vindkraft – til industri (blant annet den samme aluminiumsindustrien) i konflikt med naturverninteresser, og også i konflikt med vern av den samiske reindrifta.[18]

Stortingsdebatten i 1970 viste at det ikke bare handlet om det konkrete kraftverket og Mardalsfossen, men også om veivalg for Norges utviklingsoptimisme og framtid som industrinasjon. Einar Førde formulerte det slik i stortingsdebatten om Mardøla-utbyggingen: «Igjen vedtar mange ei utbygging med kjensla om at utviklinga med stor U ikkje gjev oss noko val.»[19] Einar Førde beskriver en utviklingsoptimisme som påvirket politiske debatter og avgjørelser. Mediene kritiserte også Stortinget for å ta en forhastet avgjørelse i saken, men de bøyde ikke av for press, og avgjørelsen om å demme opp Mardalsfossen gikk gjennom. NRK nevner, nærmest i forbifarten i en reportasje og uten særlig dramatikk, at da saken kom opp i Stortinget, ble formannen for industrikomiteen, Senterpartiets Teddy Dyring, truet på livet.[20] Likevel ble forslaget om utsettelse nedstemt og forslaget om utbygging i Grytten vedtatt med 88 mot 41 stemmer.[21]

Vedtaket om utbyggingen den 18. juni er begynnelsen på en allianse mellom den tapende part, bygdene Eikesdalen og Eresfjorden, og økofilosofene fra (snm), som snudde blikket mot Mardalsfossen og nettopp dette området for en direkte aksjon.

En leir etableres – og konflikten eskaleres

De første fra (snm) ankom Eikesdalen og Eresfjorden i slutten av juli 1970. De var ni i følget. Blant dem Sigmund Kvaløy, de tre barna hans og kona Kirsten Kvaløy. I denne gruppen var også Annabel Torgersen.[22]

Eresfjordingen Kolbjørn Lervoll har beskrevet sitt første møte med Kvaløy som et møte mellom likesinnede.[23] Det samme forteller de to odelsguttene Torstein Oppigard og Jon Sæter fra Eikesdalen. De var begge bekymret for framtida som gårdbrukere, de

På dette bildet sitter blant annet Kolbjørn Lervoll fra Eresfjorden (i midten), Magne Reitan fra Eresfjorden, Jon Sæter, odelsgutt, fra Eikesdalen. Sturla Einarsson står med en opptaker, han jobbet med filmen «Kampen om Mardøla ». Kilde: Eresfjord.no

følte seg sveket av Stortinget, og «da naturvernerne kom her med han Sigmund Kvaløy i spissen, han ville nå gå imot det der, med sivil ulydighet heter det nå vel det der, og da hekta vi oss på med en gang vi da».[24]

En av de mest ivrige aksjonistene lokalt var den 70 år gamle bonden Olav Utigard. Han ble intervjuet av NRKs reporter Herman Valeur rett etter stortingsvedtaket, og reporteren innleder med: «Det kom ingen trikk til Eikesdalen, og ikke kom det jernbane, heller ikke vei langs Eikesdalsvatnet, ikke moderne dampskip, og ikke ble dalen strålende flomlyst slik det er blitt gitt fagre løfter om (…)»,[25] men dette var heller ikke sentralt for kampen i Eikesdalen. De ville enten ikke ha utbygging eller ha kraftverket på sin side. Bonden Utigard uttrykker sterk misnøye med det å møte vennlighet og få kaffe mens man er på Stortinget, men så blir man likevel ikke hørt: «(…) det er vanskelig å glemme slike ting så som me he vore behandla», svarer han på om han kjenner på bitterhet som følge av vedtaket. Den bitterheten vil han ha med seg så lenge han lever, forteller han i NRK-reportasjen. Olav Utigard er også den som helt konkret smidde lenkene til norgeshistoriens første sivile ulydighetsaksjon for vern av naturen.

I denne første fasen var også fjellklatrere en sentral del av gruppa. Økofilosofien hadde forankring inn i klatrermiljøet, spesielt sentrert rundt Nils Petter Faarlund i Hemsedal, som også var redaktør av tidsskriftet *Mestre fjellet*. I etterkant av Mardøla-aksjonen dedikerte *Mestre fjellet* en hel utgave til aksjonen, og gir også utfyllende plass til de lokales vitnesbyrd. Ole Daniel Enersen, en av klatrerne som var med i denne første gruppa som ankom Eikesdalen, har tatt mange av fotografiene som dokumenterer leiren. Tre andre var med i denne første troppen. Det var et filmteam som i utgangspunktet skulle lage et innslag til NRKs

ungdomsprogram Flimra, men som endte opp med å lage den omdiskuterte dokumentarfilmen «Kampen om Mardøla». Filmens regissør, Oddvar Einarson, forteller at det var Sigmund Kvaløys økopolitiske foredrag i leiren som snudde hans holdning til aksjonen og fikk han inn på ideen om å lage en lengre dokumentarfilm.[26]

Da (snm) ankom Eikesdalen og Eresfjorden, ble det bestemt at selve teltleiren skulle plasseres tusen meter over havet, i Sandgrovbotn, der NVE bygde anleggsvei. Den 25. juli dro de opp, både til fots og med bil, og fra første stund var det journalister i leiren. Dette vet vi blant annet på grunn av Annabel Torgersens nøye dagbok fra dagene i teltleiren.

Teltleiren vokste i takt med medieoppmerksomheten. Det var etter hvert en mangfoldig samling oppe på fjellet, blant annet den såkalte nikkersadelen, representert ved Den Norske Turistforening (DNT) og andre mer «fornemme» klatrere som Arne og Bodil Randers Heen fra Åndalsnes. Mer etablerte miljøvernere fra Norges eldste natur- og miljøvernorganisasjon, Naturvernforbundet, var også med i miljøet rundt aksjonen, både direkte og indirekte. En annen gruppe, og kanskje den mest kontroversielle, var «jazzeran» fra Molde jazzfestival. Dette var politiserte ungdommer som i stor grad var preget av 1968-opprøret, og som instinktivt sluttet seg til aksjonen da den var i tråd med «drømmen om en bedre verden», eller som «jazzer» Magne Lindholm selv beskriver det: «Vi var hippier som var radikale, som spilte og var glade, og mot alt som var vondt.»[27] Lindholm var én av en gruppe på rundt 40 som dro rett fra jazzcampen i Molde til aksjonsleiren på fjellet siste helga i juli 1970.

Det er når «jazzeran» ankommer aksjonsleiren på fjellet, at konflikten begynner å dra seg til, og alliansen med flere av de etablerte gruppene, som nikkersadelen, begynner å slå sprekker. Ikke alle var like glade for de nye deltagerne som kom for å styrke leiren før en varslet politiaksjon den 3. august 1970. Blant annet fjellklatrer Bodil Randers Heen uttrykte i klartekst til aksjonsleiren at stemningen i Åndalsnes brått var snudd til en langt mer negativ holdning: «sindene er i kok», skrev hun i et brev, etter at «den gjengen som kom fra jasfestivalen i Molde», ankom leiren.[28] Selv tok hun på dette tidspunktet avstand fra hele aksjonen og ville ikke lenger komme opp til leiren.

Konflikten som utvikler seg i løpet av sommeren 1970, er slik at man nærmest kan tegne en rød strek gjennom landskapet i Møre og Romsdal: på den ene siden Rauma kommune med sine krafttilhengere og entreprenører i spissen, på den andre Nesset kommune med lokale bønder og naturvernere som innbitt kjemper mot stortingsflertallet. Denne røde streken markerer et skille som vedvarte også etter aksjonen:

> Det var bænhard strid vart. Jordbrukssamfunnene i Eikesdalen og Eresfjorden tapte en tredje gang vannet sitt over til Rauma. Åndalsnes skulle få vekst og industrisamfunn, på samme måte som Sunndalsøra hadde fått det under de første to overføringene. (…) Man følte her på at man vart dolka i ryggen av sambygdingan sine rett over fjellet. Det ligg der, selv om det er 50 år siden. Det ulmer.[29]

(snm) forsøkte å holde konflikten ute fra de lokale bygdene. De rettet sin kritikk mot NVE, og de kalte konflikten som begynte å forplante seg lokalt, for «en avsporing».[30] Likevel ble den uunngåelig, og den 6. august mobiliserte folk i Rauma, med entreprenørene i spissen, en motaksjon med flere hundre deltagere som ville fjerne leiren.

«Hippier dra hjem»

En bilkortesje fra Rauma kjører opp anleggsveien og ankommer teltleiren på fjellet tidlig kveld. De stiller seg opp rundt aksjonistene, de er overlegne i antall, og med seg har de plakater: «Romsdal for Romsdalinger», «Hippier dra hjem (hvis dere har noe da)» og «Fei for egen dør».[31] Stemningen er amper, teltbarduner blir kuttet og det går rykter om at folk har med seg hjemmelaga molotovcocktails i ryggsekken, et rykte entreprenør Knut Hoem senere bekrefter.[32] Einar Remmen, en av entreprenørene fra Åndalsnes tar tak i en megafon og snakker mot teltleiren.[33] Han leser opp et brev signert «bygdefolket» og gir teltleiren et ultimatum. De må fjerne seg fra anleggsveien og fjellet innen neste morgen – om ikke de gjør det «kan hva som helst skje, jeg understreker, hva som helst kan skje». Sigmund Kvaløy svarer motaksjonen på vegne av teltleiren samme kveld, og i tråd med

ikkevoldsprinsippene til aksjonen lovde de å trekke seg ut av leiren. Raumafolket gjør vendereis, men ikke uten å advare leiren på nytt om at de har store vansker med «å holde tusen mennesker i sjakk, vi kommer ikke tusen mennesker for morotur».[34]

Teltleiren med Kvaløy i spissen godtok ultimatumet, men det gjorde ikke de lokale aksjonistene fra Eresfjorden og Eikesdalen. Turid Leirvoll Øverås, som den gangen var 14 år, lærte seg et helt nytt ord: «Jeg lærte meg det ordet da, et nytt ord: ultimatum. Om du ikke trekker deg tilbake, innen et klokkeslett. Det var ufattelig spennende, og jeg tror nå at det stikker ganske djupt enda.» Da ryktet om Raumafolkets mot-aksjon mot teltleiren nådde Eresfjorden og Eikesdalen, reagerte de kontant. De fant seg ikke i at folk i nabobygda jagde det de så på som deres egen protestleir, og spesielt stakk det dypt at de fra Rauma hadde med seg plakater hvor det sto «Romsdal for romsdalinger» og «Hippier dra hjem».

Folk fra de to bygdene etablerte leiren på nytt, og flagget fra den opprinnelige teltleiren ble symbolsk overrakt til den nye leiren bestående av folk fra både Eikesdalen og Eresfjorden. På dette tidspunktet var flere av de lokale registrert av politiet, de hadde fått innkalling til avhør i Molde byrett, og de aller fleste fikk pålegg om å betale bøter. Den nye leiren bestod ikke lenge, folk måtte ned igjen til gårdene hvor arbeid ventet, og gradvis ebbet teltleiren på fjellet ut. I perioden fram mot det siste framstøtet i slutten av august, som endte med at blant annet Sigmund Kvaløy og Arne Næss ble båret bort av politiet, foregikk det meste av aksjonens virksomhet i form av lokale møter i Eikesdalen og i Eresfjorden.

Aksjonen bygget en alliance mellom høyt utdannede akademikere og lokale bønder, og satte større og mer strukturelle spørsmål om vern og vekst inn i en konkret kamp om en foss

Media om Mardøla-aksjonen

En viktig kilde til kunnskap om den brede mediedekningen, og omfanget av den, er hovedfagsoppgaven til Terje Grønningsæter fra 1979, *Nyhetsspredning i den norske dagspressen, eksempelet Mardøla-utbyggingen*. Grønningsæter konkluderer på bakgrunn av sine studier at Mardølasaken var en enestående begivenhet. Saken spredte seg til aviser i alle landsdelene, og Grønningsæter viser også hvordan saken engasjerte folk på begge sider, både for og imot utbygging. Blant de viktigste funnene er den brede dekningen i lokal presse, men også den tiltagende dekningen i riksdekkende presse som topper seg de siste dagene i juli og de første i august 1970. Grønningsæter identifiserer også den store andelen leserinnlegg som dominerte nyhetsbildet fram mot selve aksjonen, og leserinnleggene kom i størst grad fra motstanderne av utbyggingen, og en god del av dem igjen fra dem som senere organiserte aksjonen. En annen interessant observasjon i arbeidet til Terje Grønningsæter er den geografiske spredningen av dekningen. Aviser over hele landet skrev på et eller annet tidspunkt om saken. Alt fra *Lofotposten* i Svolvær til *Buskeruds blad* på lokalt nivå, til bred dekning i *Adresseavisen*, *Bergens Tidende*, *Aftenposten* og *Dagbladet*.

Malene Augestad har gjort en langt nyere studie av mediedekningen av Mardøla-aksjonen i masteroppgaven *Media om Mardøla* fra 2020, hvor hun sammenligner *Dagbladet*s og *Morgenbladet*s dekning av aksjonen. Augestad finner en brei dekning i begge aviser, hvor *Dagbladet* i stor grad sympatiserer med motstanderne av utbygging, mens det innad i *Morgenbladet* var mer delte meninger. Et interessant funn i Augestads studie er journalistenes engasjement i saken og i miljøbevegelsen, og flere av journalistene hadde sammenfallende interesser med aksjonen. *Morgenbladets* kulturredaktør i 1970, Erik Egeland, hadde økofilosofiske sympatier, i kontrast til avisens daværende redaktør Christian Christensen.[35] En annen av *Morgenbladets* journalister med beina godt plantet i økofilosofien var Ragnhild Slåttelid. Hun var medlem av (snm) og skrev samtidig flere store saker til *Morgenbladet* om utbyggingen og Mardalsfossen. Slåttelids fasinasjon for den vesle grenda Eikesdalen, hvor Mardalsfossen renner ned, kommer tydelig fram i hennes første reportasje, datert 9. juni og framhevet i Augestads utvalg:

«Det kommer kanskje av hele vår tids utvikling, jeg er ganske opptatt av hvordan vår klode skal se ut i fremtiden,» sier en av aksjonens mange «navnløse kvinner», Lisbeth Mikaelson, i filmen «Kampen om Mardøla». Screenshot fra filmen.

> Jeg har gjestet en av Norges vakreste daler. Leserne må derfor unnskylde meg om jeg, beruset av duften fra hegg, bjørkesaft og epleblomst, blendet av det mest intense høyfjellslilla dekke av skogfiol og bedøvet av alle de levende lyder fra små og store fosser, elver og bekkefar, har tapt balansen og gangsynet. Eikesdalen er farlig i juni – for en hovedstadssjel.[36]

Nils Petter Gleditsch, Åke Hartmann og Jon Naustdalslid ved Institutt for fredsforskning utga i august 1971, ett år etter aksjonen, en omfattende rapport om Mardøla-aksjonen. Gjennom spørreskjema samlet de inn informasjon om blant annet deltagerne i leiren. Rapporten er en viktig kilde til å forstå sammensetningen i leiren, med alder, kjønn, yrkesbakgrunn og geografi. Ikke overraskende er flertallet unge, mellom 20 og 29 år, og flertallet er menn. Det var en blanding av lokale og tilreisende, men de som i snitt er flest sammenhengende dager i leiren, er de som kommer langveisfra. Dette stemmer godt overens med mine funn i intervjuer med lokalbefolkningen i Nesset kommune. Dette er en jordbruksbygd, og flere gikk opp og ned på én dag, eller sov én natt om gangen. Interessant er det at rapporten viser til at hele 35 prosent lot seg mobilisere til leiren gjennom dekningen i media. Mediene var en av de viktigste årsakene til rekruttering, ifølge rapporten.

En viktig kilde til informasjon om både det daglige livet i leiren, deltagerne, besøk fra politiet, forholdet til anleggsarbeiderne og ikke minst medias besøk og delaktighet i leiren er Annabel Torgersens *Dagbok fra en naturvernleir*. I den kommer det tydelig fram at forholdet til anleggsarbeiderne er relativt bra, de drikker kaffe sammen, de diskuterer alt – og tidvis høyt – om «aksjonen, vegen, konsesjon, storting, NVE, alternativ kraft, aluminium og distriktspolitikk»,[37] og vi

får et innblikk i Sigmund Kvaløys økopolitiske foredrag på fjellet. Rundt ti dager inn i teltleiren dukker så 40 personer fra Molde Jazzfestival opp. Noe av det første som skjer, er at Kvaløy holder seminar med tema som «filosofisk ryggrad, filosofisk tenkning, distriktsutbygging, vassdragsregulering, industri, bygdesamfunn, bysamfunn, samfunnsplanlegging – natur- og miljøvern i alle spekter».[38] Torgersen beskriver nesten daglig besøk av journalister, både fra inn- og utland. Hun forteller om *Aftenpostens* sjøfly, som ikke blir lenge på grunn av det kalde fjellværet, og journalistenes sommerlige bekledning. I Torgersens dagbok ser vi tydelig litt mer av journalistenes rolle som både aktører og rapportører. *Dagbladets* journalist, Levi Fragell, som også overtalte Odd Einar Dørum, daværende leder av Unge Venstre, til å bli med i leiren, lenket seg også fast sammen med aksjonistene.[39] Det andre eksemplet er *VG,* som tok med seg penger fra en innsamlingsaksjon i Eikesdalen. Lokalbefolkningen samlet inn penger gjennom blant annet tombola for at «dem ikkje skulle svelte der oppe»,[40] og disse pengene tok *VGs* pressefly med seg til Molde og returnerte med «ferske, nybakte brød og annen mat».[41]

Journalister var både rapportører og aktører. VG bisto i å frakte mat til teltleiren, en journalist fra Dagbladet lenket seg fast sammen med demonstrantene, og flere journalister var også medlemmer av (snm)

«Sommeren 1970 kom ordet 'Mardøla' på førstesiden i alle norske aviser», skriver Nils Petter Gleditsch, Åke Hartman og Jon Naustdalslid i rapporten *Mardøla-aksjonen* i 1971, ett år etter.[42] De beskriver videre den unike alliansen som oppsto mellom organiserte natur- og miljøvernere og lokale bønder, en allianse som gjorde det mulig å for aller første gang ta i bruk sivil ulydighet i «natur- og miljøvernets tjeneste».[43] Odd Einar Dørum, som i 1970 var leder for Unge Venstre, og senere blant annet ble justisminister, beskriver aksjonen som «skjellsettende for norsk debatt om vekst og vern, natur og miljø, storsamfunn og lokalsamfunn, bygdenæringer og storsamfunnets behov for energi, og skjellsettende for hvordan demokratiet vårt fungerte».[44] Levi Fragell utfordret Odd Einar Dørum til å bli med på aksjonen slik, ifølge Dørum: «Synes du politikere prater for mye? (…) Ja, sa jeg. Ja, synes du ikke politikere skal gjøre noe? Ja, sa jeg, liten pause, skal vi dra til Mardøla sammen? Og så sa jeg ja. Så dro vi».[45] Og slik ankom Odd Einar Dørum og hans kone Randi Gerd Øverland aksjonsleiren på fjellet sammen med *Dagbladets* journalist. Senere, i et oppslag i *Dagbladet* den 3. august 1970, er Odd Einar Dørum avbildet i en båt på Eikesdalsvatnet sammen med tidligere leder av Unge Venstre Kjell Rosland og Randi Gerd Øverland. Sistnevnte er ikke nevnt ved navn i bildeteksten. Men, hun var der. Det er også verdt å nevne at Odd Einar Dørum var den eneste lederen av et politisk parti som aktivt var med i leiren. Andre politikere var innom på besøk, men ingen gikk så langt som Dørum, som valgte å lenke seg fast, en avgjørelse han for all ettertid har forsvart som et av demokratiets viktigste virkemiddel.[46] Det kan også bemerkes at det ikke er noen tydelige partiskiller i debatten omkring Mardøla-utbyggingen. Jeg har i hvert fall ikke funnet noe i stortingsdebatten som tilsier det, ei heller i gjennomgangen av media. Det synes mer avgjørende hvilket forhold man hadde til distriktspolitikk og behovet for å verne naturen. Selv om de partipolitiske motstanderne av utbygging ikke nødvendigvis delte de mer strukturelle forklaringene og argumentasjonen til (snm), så kunne flere, på tvers av partiene, forstå argumentet om verdien av uberørt natur.

Lokale lesebriller

Jeg har gjennomgått og nærlest to av lokalavisene i fylket: *Romsdals Budstikke* og *Åndalsnes Avis*, fra perioden mai, juni, juli og august 1970. Artiklene er blitt systematisert kvantitativt etter sjanger, kilder og forside. Jeg har så lest alt stoff vedrørende Mardalsfossen og utbygging. Her er alt fra ledere, notiser og kronikker til større artikler og fotoreportasjer. Lokalavisene har vært en kilde til å finne lokale aktører, hendelser og ikke minst en kilde til å forstå mer av hvordan selve aksjonen, og hendelsene i forkant, ble dekket av lokale media. For å utdype forståelsen av aksjonen(e) og kontekstualisere selve teltleiren på fjellet – Mardøla-aksjonen – har jeg gjen-

nomført dybdeintervjuer med 17 personer. Fire av dem jeg har intervjuet, var tilreisende, tre av dem var aksjonister og en av dem var filmfotografen for dokumentarfilmen «Kampen om Mardøla». Fem av de intervjuede er kvinner, og tolv er menn. Jeg har forsøkt å være bevisst på å oppsøke kvinnene som var med på Mardøla-aksjonen. Kvinnene har vært, og er, nærmest usynlige i ettertidas historiefortelling om aksjonen. Dessverre bryter ikke mitt kildegrunnlag nok med dette.

Av de tretten lokale kildene er flesteparten fra Nesset kommune, hvor bygdene Eresfjorden og Eikesdalen ligger. Dette er de to bygdene som utbyggingen fikk direkte konsekvenser for – som tap av grunnvann – og det var her motstanden mot utbygging var sterkest, men noen er også fra bygdene på «den andre siden», det vil si Rauma kommune, hvor flertallet var for utbygging. Entreprenørene som fikk kontrakter fra NVE på blant annet bygging av veitrasé, var fra denne kommunen, men også her fantes det motstand. Kun én av de lokale jeg har intervjuet, var tilhenger av utbyggingen. Han var entreprenør og hadde investert i maskiner som skulle arbeide med anleggsveien.

Lokalavisene har vært en kilde til å finne lokale aktører, hendelser og ikke minst en kilde til å forstå mer av hvordan selve aksjonen, og hendelsene i forkant, ble dekket lokalt

Jeg har ikke klart å få intervju med mer enn én person som var for utbygging. Denne utfordringen er det ikke bare jeg som har møtt på. Marit Wadsten, som skriver bok om Mardøla-aksjonen og i en årrekke har jobbet med den, har møtt den samme utfordringen. Dette bekreftet også lokale journalister fra *Åndalsnes Avis*, den største lokalavisa i Rauma kommune. Det er mulig å tenke seg at årsaken til det er den dype splittelsen som oppsto lokalt i 1970. Mediedekningen lokalt viser etter hvert ganske harde fronter, og det var behov for dialogmøter mellom bygdene for å dempe gemyttene. Nesten daglig etter det nære sammenstøtet oppe på fjellet den 6. august skriver *Romsdals Budstikke* om både dialogmøter, forhandlinger og mulig behov for mekling mellom bygdene. Selv om utbyggersiden «vant», ble Mardøla-aksjonen en viktig miljøpolitisk markør i ettertiden, og det «tapende» laget ble på et vis «vinneren» i historieskrivingen. Eikesdalen og Eresfjorden tapte Mardalsfossen, men de sto for en ikkevoldelig aksjonslinje, side om side med økofilosofene. Da folk fra Rauma mobiliserte til en motaksjon, hvor de omringet leiren på kveldstid med flere hundre folk og truet med å kutte telt-barduner og rydde leiren, ble tilhengerne av utbygging lokalt kalt bondehæren eller Raumahæren. Å være en del av denne mobiliseringen ble nok i ettertid ikke så enkelt. Dette er det mulig å se alt i 1970 i en kronikk i lokalavisa *Åndalsnes Avis*, hvor kritikken blir rettet mot riksdekkende media, som skribenten mener gir en ensidig dekning av folk i Rauma.[47]

Som jeg vil vise litt senere, ble konflikten så hard at det kom til dødstrusler, og om du var tilhenger eller motstander på «feil» sted, kunne du risikere å bli jaget bort. Ser vi på konfliktene rundt vindkraftutbygging i dag, så omfatter de både kraftig ordbruk, høye erstatningskrav og alvorlige rettsaker. Jeg har underveis i arbeidet mitt deltatt på to seminarer om Mardøla-aksjonen, og de har interessant nok foregått hos hver av de to «partene» i konflikten. Det første seminaret ble organisert på Åndalsnes den 6. mars 2020, hvor blant annet den lokale konflikten ble diskutert, og det andre var «Mardøla 2020», en markering i forbindelse med 50-årsjubileet for aksjonen. Denne markeringen foregikk i Eikesdalen.

Når jeg har gått gjennom lokale media, er det den lokale konfliktlinja som er mest synlig, og lokalavisene forholder seg i stor grad til lokale kilder og aktører når de forteller om forløpet til utbyggingen og gjennomføringen av Mardøla-aksjonen. I Mardøla-aksjonen ble de store og mer strukturelle spørsmålene om natur og biologisk mangfold brakt inn av aksjonens økofilosofer og blandet sammen med den konkrete situasjonen og behovene til de lokale bøndene, som kjempet for å beholde vannet i bygda.

Bred dekning lokalt

Romsdals Budstikke, Møre og Romsdals største lokalavis i 1970 med et opplag på 8274,[48] hadde i løpet

av mai, juni, juli og august 203 oppslag relatert til Mardøla-aksjonen og utbyggingen av Grytten kraftverk. *Åndalsnes Avis*, en langt mindre avis i regionen, ble etablert i 1934 av boktrykker John Ludvig Larsen, og i 1970 var sønnen, John N. Larsen, fungerende redaktør. Avisa hadde da et opplag på 2300.[49] I løpet av mai, juni, juli og august hadde avisa 72 oppslag om Mardøla-aksjonen og kraftutbyggingen. Jeg sammenligner ikke de to avisene, men forsøker å se på hva de velger å skrive om, og hva de velger å trykke. *Åndalsnes Avis* har et langt mindre budsjett og en mindre redaksjon, og det er naturlig at dekningen er mindre – og bildebruken er også langt mindre.

For å sette lokalavisenes dekning i perspektiv tar jeg med Malene Augestads gjennomgang av dekningen i *Dagbladet* og *Morgenbladet*: De hadde henholdsvis 132 og 68 oppslag hver i samme periode, og der lokalavisene allerede i mai måned dekker saken, dukker saken opp i *Morgenbladet* og *Dagbladet* først i juni. Slik min gjennomgang vil vise, fant det tidligere sted aksjoner lokalt og også andre større møter, men det kan se ut til at det først var da stortingsvedtaket kom og grupper som (snm) begynte å forberede aksjon, at de riksdekkende media begynte å rapportere. NRKs første store reportasje var 13. juli 1970, og da til gjengjeld i et program på en snau halvtime, hvor de ulike alternativene for utbygging blir nøye gjennomgått, og lokale bønder som Olav Utigard fra Eikesdalen og lokale politikere som Kenneth Bruaset fra utbyggersiden, Rauma kommune, intervjues.

Både i Romsdals Budstikke og en annen lokalavis, Romsdals Folkeblad, er det bilder av en organisert barne- og ungdomsaksjon som tar imot industrikomiteen

Både *Romsdals Budstikke* og *Åndalsnes Avis* har flere oppslag på forsiden, henholdsvis 84 og 29. Mardøla-aksjonen og kraftutbygging er uten tvil den største saken i begge avisene i perioden mai–august, med en topp i august. Dette sammenfaller også med Augestads og Grønningsæters gjennomgang. Den viser at dekningen drar seg til utover i juni og i juli, med en topp i første del av august før den begynner å flate ut igjen.

I boka *The Power of the Periphery* skriver Peder Anker om miljøbevegelsen i Norge i 1970-årene. I innledningen deler han sin fascinasjon for datidas kreative miljøbevegelse: «I have been awed, amused, bewildered, appalled – and have even burst out laughing – at the various ways in which activists and scholars of the period managed to reach an audience with their environmental concern.»[50] Jeg kan skrive under på dette, også når det gjelder den lokale organiseringen for å stoppe Mardøla-utbyggingen. Jeg har selv blitt overrasket og ledd høyt i stille arkiv, slik Anker beskriver. Noen av historiene fra aksjonen er nærmest blitt lokale myter i ettertida. Er det sant at de bar en boble over en veisperring? Eller ble den slept i krattet bak en bulldoser? Hva med den lokale gården som ble gjort om til en operativ base, eller telefondama som fikk med seg alt som skjedde og spredte informasjonen videre? Å se bildet av lokale odelsgutter, uten mer enn grunnskolen, nonchalant lese *Dagbladet* foran stivt kledde politikonstabler, eller å høre historier om småbøndenes egne småfly som fraktet post og fløy over bygdene med hjemmelagde bannere, gir grunn til en nysgjerrighet rundt Mardøla-aksjonens mange aksjoner – også lokalt.

Protesterende barn og en dresskledd industrikomité

I opplagene i mai, i både *Romsdals Budstikke* og i *Åndalsnes Avis*, er hovedfokuset forberedelsene til – og gjennomføringen av – besøket til Stortingets industrikomité. Industrikomiteen var en fagkomité som eksisterte mellom 1967 og 1981, og i 1970 besto den av ti menn og én kvinne. Formannen for komiteen, Teddy Dyhring, blir sitert i *Romsdals Budstikke* på at han mener at mener industrikomiteen er underlagt et «hastverkstyranni». I løpet av få dager besøkte de Eresfjorden, Eikesdalen og Åndalsnes for å lytte til lokalbefolkningens meninger om saken. Det Dyring beskriver på møtet lokalt, er viktig og blir senere tatt opp i en leder og i et oppslag i *Romsdals Budstikke*. Industrikomiteen måtte ha en redegjørelse klar for

Romsdals Budstikke

Nr. 117 TIRSDAG 26. MAI 1970 128. årgang

★ Mønster for et hvert interiør
O. WIIG Farvehandel Tapeter
Myrabakken 6

«Mardøla er vår – vi ber om å beholde den

Industrikomiteen: Verdifulle momenter kom frem

— Når vi skal ta den endelige beslutning i denne saken, lover vi å ta godt vare på de verdifulle momenter som kom fram på dette møtet, sa Industrikomiteens formann, Teddy Dyring, som avslutning på møtet i Eresfjord i forbindelse med Industrikomiteens befaring av Mardøla-prosjektet i går.

Bygdefolket markerte klart sitt standpunkt — Industrikomiteen ble møtt av en flokk skolebarn som bar plakater med slagord som «Mardøla er vår», «La oss beholde Eira». Det store fremmøtet av grunneiere, medlemmer av Nesset formannskap og befolkningen i Eresfjord gjorde synlig inntrykk på Industrikomiteens medlemmer og representantene fra NEV.

Arnfinn Vadstein, Sverre øverås og Asbjørn Olaf Øverås var grunneiernes talsmenn og kom med hvert sitt hovedinnlegg i begynnelsen av møtet.

— Vi har sett frem til dette møtet med spenning, for vi vet hvor stor innflytelse Industrikomiteens avgjørelse har på Stortingets vedtak, sa Vadstein.

— Etter de tidligere utbyggingene har ikke Eresfjord fått de goder vi har krav på i og med at elva er gjort om til elektrisk kraft.

Før reguleringen var Eira en av landets beste lakseelver og ville av den grunn blitt en gullgruve for bygda.

Reguleringen har også hatt stor innvirkning på grunnvannet som tidligere var bygdas redning i tørkeperioder. Det er nå fare for at vi skal miste enda mer, og det er opptil Industrikomiteen om den vil fjerne en av grunnsteinene som holder bygdesamfunnet vårt oppe.

★ Disse skolebarna gø Industrikomiteen klar beskjed om bygdas standpunkt i forbindelse

Barne- og ungdomsaksjon (Norges første 'skolestreik' for klimaet?) den 25. mai 1970. Den ti år gamle eikesdalingen Marit Wadsten, fremdeles aktiv for å få Mardalsfossen tilbake, står med plakaten «Ikkje øydelegg bygda vår». Faksimile Romsdals Budstikke 26. mai 1970

Stortinget allerede 18. juni, rett før sommerferien for de folkevalgte, om ikke måtte vedtaket utsettes til høsten.[51] Et slik besøk gjorde seg bemerket lokalt, og den første direkte aksjonen for å bevare Mardalsfossen som jeg har funnet, kommer i forbindelse med besøket. Dette oppslaget er ikke å finne i *Åndalsnes Avis*, men både i *Romsdals Budstikke* og en annen lokalavis, *Romsdals Folkeblad*, er det bilder av en organisert barne- og ungdomsaksjon som tar imot industrikomiteen.

Bildet i *Romsdals Budstikke* den 27. mai 1970 viser et titalls barn og ungdommer som har stilt seg opp med hjemmesnekra protestplakater på brygga ved Eikesdalsvatnet. De er fra Eresfjorden og har hørt at industrikomiteen skal komme på befaring i området. Eresfjorden har veiforbindelse, men skal man videre inn til Eikesdalen, noe industrikomiteen skal, er båt eller ferge det eneste alternativet, med mindre man vil vandre over fjellet. Ungene legger i vei på sykkel, noen bor så langt unna ferga som seks–sju kilometer. Dagen i forveien har de klipt ut bilder av fossen, limt dem på papp og skrevet ulike slagord som: «Pengar er ikkje vatn», «Ikkje øydelegg bygda vår», «Fred Mardøla», «La Mardalsfossen renne fritt». Ved brygga deler flokken seg opp i to og stiller seg på hver side, slik at «industrikomiteen måtte gå spissrotgang mellom oss».[52] I oppslaget står det: «Bygdefolket markerte klart sitt standpunkt – Industrikomiteen ble møtt av en flokk skolebarn som bar plakater med slagord (…).»[53]

Bildet av barnedemonstrantene står ikke igjen som ikonisk i etterkant av Mardøla-aksjonen, selv om aksjonen, i regi av bygdas yngste, er den aller første organiserte motstanden mot utbyggingen av Mardalsfossen. Dette er to måneder før den kjente aksjonsleiren etablerer seg i Sandgrovbotn. Funnet av barnedemonstrantene, og omtalen av den

(snm) aktivist og økofilosof Sigmund Kvaløy bæres bort av politiet i en av de største politiaksjonene i distriktets historie . Kilde: Eresfjord.no

i lokalavisene, viser det lokale engasjementet som fantes i bygda fra før. Plakatene bærer også preg av en forståelse av miljø- og vekstargumentet. «Pengar er ikkje vatn», er som et ekko av økofilosofenes argumenter mot utviklingsoptimisme og evig vekst. Jenta på ni år som holder plakaten, er Marit Wadsten. Hun er var også med opp i leiren i Sandgrovbotn senere samme sommer sammen med foreldrene sine, og hun er fremdeles i dag en sterk stemme for å få konsesjonsvilkårene revidert så fossen kan slippes fri igjen. I et intervju med en annen av barnedemonstrantene fra Eresfjorden, Turid Leirvoll Øverås, forteller hun at samtlige unger var engasjert i 4H, og hun mener at en del av engasjementet kom derfra: «Vi hadde lært at det var gitt løfter om at det ikke skulle bli tatt mer vann fra dalen, så det var liksom et mantra som vi hadde lært oss, og løftet skulle ikke brytes.» Det løftet Turid Leirvoll Øverås viser til, er et argument som ble framsatt flere ganger av motstanderne av utbygging i Eresfjorden og i Eikesdalen. NVE hadde i 1968, etter de to andre utbyggingene, vurdert det slik at dette området ville bli svært utsatt om vannstanden ble ytterligere redusert som følge av mer utbygging. Dette ble tatt som en lovnad lokalt, og det er et bærende argument helt til siste stund av aksjonen. Denne lovnaden blir også tatt opp på lederplass av *Romsdals Budstikkes* daværende redaktør Øivind Nyborg. I lederen «Vern Mardøla» den 23. mai 1970 viser han til at 1970 er naturvernåret, og at det tidligere har vært vedtatt at man ikke skal bygge ut mer i dette området. Han argumenterer for at Norge trenger vern av vassdrag, og retter kritikken mot NVE – «Skal NVE spise alt?». I slutten av mai måned har Nyborg enda en lederartikkel med tittel «Samspillet i naturen». Den omhandler utbyggingen, men denne gangen med en argumentasjon sentrert rundt økologisk kartlegging. Denne økologiske kartleggingen, samspillet i naturen, samt konsekvensene for biologisk mangfold og naturens eget kretsløp er kjerneargumenter for økofilosofene.

Stortingsvedtak og lokal debatt

Oppslagene i begynnelsen av juni måned er preget av spenning knyttet til industrikomiteens redegjørelse

for Stortinget. *Romsdals Budstikke* har både leder og sak knyttet til presset og kravet om å utsette avgjørelsen til over sommeren. «Oslo-pressen går inn for utsettelse» er overskriften i en artikkel i *Romsdals Budstikke* den 13. juni 1970. Lederen til *Romsdals Budstikke* er også tydelig: «Utsett Mardøla!» er tittelen den 16. juni 1970, to dager før saken skal opp i Stortinget. Saker i denne perioden, fra begge avisene, viser et sterkt engasjement i bygdene og begge kommunestyrene. Representanter fra kommunestyrene både i Nesset og Rauma drar til Oslo for å snakke med stortingspolitikerne i forkant. Eikesdalen sender også en egen delegasjon, og den lokale bonden Olav Utigard – han som smidde lenkene – er med i følget.

I *Åndalsnes Avis* er det i juni måned flere kronikker (8) enn artikler (5). Argumenter fra begge sider legges fram, og blant kronikkskribentene er det de lokale stemmene som gjør seg gjeldende. Læreren Oddmund Unjem fra Isfjorden er en av de tydeligste stemmene mot kraftutbygging fra Rauma-siden. Unjem hadde nær kontakt med Sigmund Kvaløy, som besøkte han flere ganger. Unjem selv var ikke med opp i leiren, men fordi han åpent viste sin støtte og argumenterte mot utbygging i lokalavisa, møtte han kraftig motbør i egen bygd. På et tidspunkt opplevde han å bli forsøkt fjernet som skolelærer i bygda, fordi han sto på «feil» side i «feil bygd».[54]

Lokalt ble tilhengerne av utbygging kalt bondehæren eller Rauma-hæren. Å være en del av denne mobiliseringen ble nok i ettertid ikke så enkelt

I etterkant av stortingsvedtaket den 18. juni skriver begge aviser om arbeidet på anleggsveien som er i gang for fullt. *Romsdals Budstikke* omtaler også en mulig rettssak fra Eikesdalen. Dette søksmålet, eller mulige søksmålet, dukker opp igjen gjennom hele perioden, og blir etter hvert også inkludert i argumentasjonen til aksjonistene som kommer fra (snm). Da de plasserer seg i veitraseen til NVE, hevder de at det også er for å forsinke veiarbeidet og øke sjansene for søksmålet fra Nesset kommune.[55] Årsakene til søksmålet varierer noe, men en av grunnene er at Eikesdalen og Eresfjorden mener at NVE i 1968 garanterte at det ikke skulle bygges ut mer i dette området. Årsaken til denne vurderingen fra NVE var at nær 70 prosent av grunnvannet i Eikesdalen og Eresfjorden allerede var forsvunnet under de to foregående utbyggingene, og at en ny utbygging ville få konsekvenser for et allerede sårbart område.

Da Gandhi kom til Eikesdalen

I begynnelsen av juli måned er det også artikler både i *Åndalsnes Avis* og i *Romsdals Budstikke* om hvordan Grytten kraftanlegg gir positive utslag for aktivitetene i Rauma. Over halvparten av sakene i *Åndalsnes Avis* er føljetongen med den gjengitte stortingsdebatten fra 18. juni. Det er ikke så mange oppslag i begynnelsen av måneden, men når juli går mot slutten – og teltleiren etableres – er oppslagene hyppige.

Den 25. juli skriver *Romsdals Budstikke*: «Naturvernfolket møtes i teltleir i Eikesdal i dag.» Nå etableres den aller første leiren i det som etter hvert skal bli en stor aksjon. *Romsdals Budstikke* skriver at det skal bygges opp en gigantisk teltleir, men eksakt antall vites ikke. De skriver også at «her vil møtes alt som teller innen naturvernarbeid i dette land», og siterer Olav Utigard som kan fortelle at det kommer deltagere både fra Trondheim og Oslo. En gigantisk leir er det likevel ikke. På dette tidspunktet er det bare ni i følget, og som nevnt tidligere er tre av dem Sigmund Kvaløys egne barn. Det står at det er Naturvernforbundet som etablerer leiren, at den vil vokse i løpet av natta, og at snart kommer det folk fra Eresfjorden og Eikesdalen. Artikkelen viser alliansen mellom «bygd og by» allerede fra første stund.

To dager etter, den 27. juli, er leiren plassert i vegtraseen til NVE i Sandgrovbotn, tusen meter over havet, og nå er det flere oppslag i *Romsdals Budstikke* og også i riksdekkende media. NRK ringer til leiren og får snakke med talspersonen Sigmund Kvaløy, som kan fortelle at de ikke vil forlate stedet og må fjernes med makt. *Åndalsnes Avis* har ikke et eneste oppslag om verken den første leiren i Eikesdal eller den nyetablerte oppe på fjellet. Beskjeden om at de må fjernes med makt, signaliserer at dette er en aksjon med en konfronterende karakter.

Den røde linja i et lokalt landskap

Aksjonen etablerte altså sivil ulydighet som verktøy i miljøsaker, og Kvaløy med sin inspirasjon fra Gandhi holdt seminarer om ikkevold både på fjellet og i bygdene. Eikesdalingen Marit Wadsten, som lyttet til de voksnes samtaler den gangen, beskriver det slik: «det er ikke hverdagskost å få inn Gandhi med morsmelka, men her var det daglige samtaler om det.»[56]

Ikkevold og sivil ulydighet fikk da også mye oppmerksomhet i dekningen om aksjonen, og det har vært sentralt for ettertidas fortelling om aksjonen. Likevel er aksjonens mest dramatiske øyeblikk knyttet til denne konflikten med lokalbefolkningen på Rauma-siden, og ikke politiaksjonen eller de gjentatte besøkene fra både lensmannen i Nesset, Rauma og politimesteren i Molde. Selv om også disse besøkene ble preget av et etter hvert større alvor, noe som illustreres godt av politiets, og lensmannens, bekledning fra første og siste besøk. Da det første besøket ble avlagt, var tonen mellom aksjonsleiren og en fjellkledd lennsmann god. Dette endrer seg etter hvert, og en av de lokale aksjonistene omtaler det siste politibesøket som «gestapistan».[57] Da hadde de på seg svarte frakker og lærstøvler, og truslene om bøter og fengselsstraff ble gjentatt i en langt mer alvorlig tone.

Ungene hadde skrevet slagord som «Pengar er ikkje vatn», «Ikkje øydelegg bygda vår», «Fred Mardøla», «La Mardalsfossen renne fritt»

Konflikten som nesten førte til et voldelig sammenstøt oppe på fjellet, startet da politiet ikke klarte å fjerne demonstrantene i Sandgrovbotn. Leirdeltagerne var på dette tidspunktet rundt hundre og altfor mange til at de små lensmannskontorene kunne håndtere det. Konfliktløpet skildres i flere artikler i *Romsdals Budstikke*. Frustrasjonen over å se arbeidet med anleggsveien stagnere blir rettet mot aksjonsleiren, men først og fremst mot aksjonistene som kom «utenfra». Entreprenør Knut Hoem, som selv dro opp i aksjonsleiren for å kreve økonomisk erstatning, 28 400 per døgn[58] for tap av arbeidsdager, kalte aksjonistene for «yrkesdemonstranter».[59] På Rauma-siden ble det mobilisert i all hemmelighet, og ryktet gikk fra «cafébord til cafébord».[60]

Sigmund Kvaløy svarte folkemengden fra Rauma og gav umiddelbart beskjed om at de ville flytte seg. De ville unngå konflikt med lokalbefolkningen, noe de mente ville være en avsporing fra saken. Eikesdalingen Marit Wadsten mener i ettertid at det var leiren og Kvaløys tydelige ikkevoldsfilosofi som hindret sammenstøt denne kvelden.[61]

Romsdals Budstikke hadde brei dekning av både motaksjonen fra folk i Rauma, svaret fra leiren og ikke minst reaksjonen fra Eresfjorden og Eikesdalen. Eresfjordingene og eikesdalingene ble mektig provosert av truslene mot leiren fra folk i Rauma, og spesielt av plakatene «Hippies dra hjem» og «Romsdal for romsdalinger». De følte seg oversett og «dolka i ryggen av sambygninga».[62] De mobiliserte for å komme seg opp i Sandgrovbotn, men lensmannen i Rauma hadde gitt ordre til NVE om å stenge veien med en bulldoser.[63] Ved å vippe en liten folkevogn opp og ned klarte Eresfjordingene å sakte skyve bilen over en toglinje så de kunne fortsette oppover mot fjellet.[64] De gjorde en kort og symbolsk overtagelse av leiren. Samtlige ble registrert av politiet. De ble så innkalt til avhør i Molde byrett, men slapp til slutt å betale bot. En av de lokale aksjonistene, Hustads-lærerinnen Anne Nerås Nerland, forteller om svært aggressive forhør hvor de ikke fikk snakke med de andre: «Jeg husker at da jeg kom, da sa fullmektigen som satt og spurte og spurte og spurte så jeg nesten ikke viste hva jeg skulle svare, det var forferdelig til spørring (…).» Det ble også brukt moralske argumenter mot henne: «Du som arbeider på skolen og har med unger å gjøre, og så til ulydighet å lære dem.»[65] Malene Augestad trekker i sin masteravhandling fram en kommentar fra Berit Ås, som reflekterer rundt det at kvinnene som aksjonerte, trolig fikk hardere behandling:

> Nettopp disse [ungdommene] hvorav mange var kvinner var det som bare fikk bære de negative konsekvensene av sine handlemåter. De ble innkalt til forhør, ble bøtelagt, fikk sitt rulleblad såkalt «plettet» og økte sjansen til å bli kalt for

Anne Nerås Nerland, lokal aksjonist fra 1970. Anne var lærerinne, og ble anklagd for å drive oppvigleri med å delta i aksjonen. Som flere andre ble hun bøtelagt og måtte møte til avhør i Molde. Foto: Ingrid Fadnes

> yrkesdemonstranter i framtida. Slike benevnelser våges neppe brukt om statuspersoner.[66]

Interessant er det også at Molde byrett konkluderte med at Mardøla-aksjonen var styrt ved flat struktur, og dermed fikk verken antatte ledere fra (snm) eller andre som Odd Einar Dørum noen større bot enn andre aksjonister.[67]

Konflikten som forplantet seg mellom bygdene, ble et hovedtema for avisdekningen lokalt utover i august. I historiefortellingen i etterkant har Raumas mobilisering mot aksjonsleiren blitt kalt «Rauma-hæren» eller «bondehæren». På begge sider har det blitt framhevet at det var media som i stor grad pisket opp konflikten, og da spesielt riksdekkende media.[68] I avisinnlegget «Raumafolkets motdemonstrasjon» skrevet av den lokale raumakvinna Inger Aarø, peker hun på hvordan media har lagd et bilde av Rauma-folk som hissige og voldelige. Senere skriver også *Åndalsnes Avis* en sak om «Oslo-pressen ikke interesserte i å høre Raumas mening?».[69] Likevel viser opptak fra Oddvar Einarssons film en stor folkemengde som stiller seg opp rundt teltleiren, og noen av dem forteller at de har tenkt å jevne leiren med jorda samme kveld. De forteller også at de har store problemer med å holde de nær tusen menneskene i sjakk.

En dagsaktuell 50-åring?

I dag fortsetter kampen for Mardøla på lokalt plan. Lokalbefolkningen vil ha fossen tilbake. Å be om å få en foss tilbake i sitt naturlige kretsløp, og dermed fjerne kraft som går for å være fornybar energi og slik sett bedre for klimaet og miljøet, blir framhevet som en selvmotsigelse av de lokale aksjonistene.[70] Likevel er det ikke bare kraft og fornybar kraft som står i sentrum for de lokale aksjonistene, som i stor grad følger den økofilosofiske tenkemåten som etablerte seg lokalt i 1970: «Sigmund Kvaløy var fole bestemt og fortellende om mangfoldet i naturen. (...) det er ikke enten eller, svart eller kvitt, det er sammensatt og dynamisk og vanskelig for oss mennesker, å tro at vi skal kunne styre det»,[71] forteller eresfjordingen Bjørn Magne Øverås – 50 år etter aksjonen og samarbeidet mellom økofilosofene og de lokale bygdene.

Lokalt fortsetter kampen for fossen, slik at fossemarka foran Mardalsfossen, og dermed det biologiske mangfoldet i Mardalen, som aldri ble kartlagt før utbyggingen, gradvis kan komme tilbake.[72]

I skrivende stund sitter staten på tiltalebenken i Høyesterett, anklaget av Natur og Ungdom og Greenpeace for å bryte paragraf 112 i Grunnloven. Saken bygger på spørsmålet om hvorvidt tillatelser til petroleumsvirksomhet i Barentshavet er forenelig med paragrafens innhold. Det er interessant å dvele ved hvilket navn dette søksmålet ville ha hatt for 50 år siden. Da var ikke klima sentralt for miljøkampen, og det ville trolig ha vært et natur- og miljøsøksmål. Tross navnet «Klimasøksmål» så har kjernen i saken, og

Bodil Roland Heen

ÅNDALSNES NORGE

Tirsdag fm. 4 Aug. 70.

Kjære Annabell
og
Sigmund Kvaløy.

Jeg er netop kommet ind efter en butikks-tur i byen nu. Sindene er i kok, og folk her på Stedet er rasende på det som foregår i Sandgrovbotten, og den gjengen som kom fra Jasfestivalen i Molde skulde aldrig ha vært der -------. så jeg kan bare angre meg på , at jeg besøkte dere der oppe i søndags, så selv om jeg er aldrig så glad i Mardalsfossen, så kommer jeg ikke til å besøke dere i leiren mere, for da kan jeg ikke vise meg her på stedet etterpå.

Jeg tror allerede Dere har utrettet så mye for Naturværnet at det heldigste vilde være å blåse av Kampanjen hurtigst. Jeg vet ikke om Kirsten og Sigmund er er reist men hvis de er der endnu må du hilse dem så mye, og fortelle hvordan stemningen er her på stedet. Jeg vil ikke være med å hindre arbeidet i den kommunen hvor jeg selv bor.

Venlig hilsen

Bodil

N.B. Om du eller nogen av de andre har notert meg på nogenslags kampanjeliste, så må du stryke meg.

Jeg trodde jeg skulde få sendt dette brevet med kjendtsfolk oppover til deg, men jeg har ikke truffet nogen, så jeg må hellere sende det med posten. Jeg sender et kopi til Sigmund til Reitan som kanskje kan nå ham hvis han er nede å pakker, men det er kanskje mest sansynlig at han reiser med tog direkte fra Stuguflåten.

Kjære Sigmund.
Jeg håper du forstår min holdning. Arne ber meg hilse, han har fremdeles det samme synspunkt som han ga uttryk for på de arkene som Annabell fikk med seg opp. Hils Kirsten.

Venlig hilsen

Bodil

Jeg undres på, om Dere har hørt at Professor Gjervold i radioen ber demonstranterne om å fjerne seg, for hvis de fortsetter gjør de bare Naturværnet en bjørnetjeneste sa han, og da må jo tiden absolut være inde til å trekke seg tilbake. D. S.

Brev fra den lokale klatreren Bodil Randers Heen fra Åndalsnes, adressert til Annabel og Sigmund Kvaløy 4. august 1970. Randers støttet aksjonen, men det snudde da det kom folk fra «jasfestivalen i Molde». (Skannet bilde av originalbrev sendt per e-post fra Norsk Tindesenter)

argumentasjonen for å anke saken helt til Høyesterett, en direkte link til miljøbevegelsen rundt Mardøla-aksjonen. I dag argumenterer Greenpeace og Natur og Ungdom for at vedtaket om nye konsesjoner for oljeleting ikke er forenelig med rettigheten «til et miljø som sikrer helsen» og til at naturens ressurser skal disponeres basert på en langsiktig betraktning som «ivaretar denne rett også for etterslekten».[73] I 1970 sa Kvaløy dette til filmteamet som lagde «Kampen om Mardøla», da han ble intervjuet i Sandgrovbotn: «I dette tilfellet er det snakk om trussel mot det vi kunne kalle vårt livssamfunns overlevingsstyrke, og vi tror at når vi konkretiserer det, akkurat i dette området, så peker det på dette som skjer mot, ikke bare lokale miljøet her eller det norske miljøet, men også mot det globale miljøet, og det er snakk om overlevingsmuligheter på lengre sikt for våre barn og barnebarn.»[74] En annen aksjonist, Lisbeth Mikaelson (ikke navngitt i filmen), blir også intervjuet og svarer på spørsmålet om hvorfor hun synes aksjonen er viktig: «Det kommer kanskje av hele vår tids utvikling, jeg er ganske opptatt av hvordan vår klode skal se ut i fremtiden.»[75]

Mardøla-aksjonen skjer også rundt ett år etter utstillingen «Og etter oss …», lagd av flere, den gangen anonyme, studenter fra Norges Arkitekthøyskole, som ønsket å konfrontere forbruket i den vestlige verden. Blant annet monterte de flere speil i utstillingen for å reflektere konsekvensene av global oppvarming tilbake på betrakteren selv.

I etterkrigstiden var det vannkraftutbyggingen som skulle bli både datidas og framtidas energileverandør. I dag er det i større grad vindmøller som skaper kraftige vindkast inn i diskusjonen om klima og miljø. På den ene siden argumenteres det for vindkraft ut fra det økende behovet for energi, og fordi vindkraften er fornybar og mer miljøvennlig. Samtidig har protester mot vindmølleutbygging oppstått over hele landet. Argumentasjonen for og imot vindmøller er et komplisert landskap, både fysisk og i ordskiftet, men den har uten tvil satt fart i motsetningene by og bygd – en sentral problemstilling også under Mardøla-aksjonen. Motstanden mot vindmøller har også ført til økte medlemstall i noen lokallag i Naturvernforbundet.[76] Til tross for en god del utenlandsk kapital i vindmølleutbyggingen er det NVE som gir konsesjoner, og igjen er NVE målskive for kritikk fra miljøbevegelsen, slik de var for femti år siden.[77]

Det er også viktig å nevne at parallelt med klimasøksmålet som har pågått siden høsten 2017, har også andre saker omkring klima og miljø havnet i rettssystemet. Høsten 2020 gikk blant annet saken til Jillen-Njaarke reinbeitedistrikt i tingretten. De gikk til søksmål mot det svenske selskapet Eolus Vind og Øyfjellet Wind AS, som de mener bryter med grunnlovens paragraf 108 og 112. «Grunnlovens miljøparagraf», nr. 112, var sentral i Klimasøksmålet, mens paragraf 108 pålegger «statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv».[78] Nåværende sametingspresident Aili Keskitalo kaller vindkraftutbyggingen, som får store konsekvenser for samiske reinbeitedistrikt, for grønn kolonialisme: «De forsøker å selge oss planene ved å kalle det for grønn energi. Jeg velger å kalle det for grønn kolonisering.»[79] Mardøla-aksjonen er en forløper for den senere store Alta-aksjonen som ikke bare fikk konsekvenser for hvordan Norge forvalter vassdrag, men også for hvordan Norge behandler urfolk innenfor nasjonalstatens grenser.

Magne Lindholm peker også på et annet faktum som preger miljøbevegelsen som oppsto på slutten av 1960-årene og fram til i dag. Den går parallelt med oljealderen i Norge: «Når det nå er 50 år siden Mardøla-aksjonen, er vi veldig tett på, og vi må lukke den høyre parentesen med Olje-Norge, da er vi er tilbake der vi var den gangen. Så Mardøla-aksjonen er veldig aktuell, den.»

Noter

1 Setreng 2003
2 «Kampen om Mardøla» 1972 (49.28–49.38)
3 Wadsten, personlig kommunikasjon 3. september 2020
4 Stortinget: Antall kvinner valgt til Stortinget
5 Anker 2016
6 Salvesen 2018, Painter 2019, Ytterstad 2011
7 Jeg omtaler Sigmund Kvaløy i denne artikkelen uten hans siste etternavn Setreng. Navnet Setreng tok han til seg noen år etter Mardøla-aksjonen da han overtok familiegården i Trøndelag. På gården fortsatte han å videreutvikle økofilosofien, blant annet gjennom praktisk gårdsarbeid.
8 Kvaløy 1971

9 Kvaløy 1971
10 Kvaløy 2002
11 Ibid.
12 Grønningsæter 1979
13 Peder Anker 2005
14 Norsk Natur 1969
15 Ibid.
16 Labuhn 2020T
17 «Kampen om Mardøla» 1972 (26:15–26:30)
18 Normann 2020
19 «Kampen om Mardøla» 1970 (23.27)
20 NRK «Hva skjedde i 1970»
21 «Kampen om Mardøla 1972 (28.53–28.04)
22 Mestre Fjellet 1971
23 Intervju Lervoll 2020
24 Intervjuer Sæter 2020 og Oppigard 2020
25 NRK 1970
26 Intervju Einarsson 2020
27 Intervju Lindholm 2020
28 Heen 1970
29 Intervju Wadsten 2020
30 «Kampen om Mardøla» 1972 (31.11)
31 Romsdals Budstikke 10. august 1970
32 Intervju Hoem 2020
33 «Kampen om Mardøla» 1972 (01.13.06 – 01.13.53)
34 «Kampen om Mardøla» 1972 (01.14.13)
35 Augestad 2020
36 Augestad 2020: 66
37 Torgersen 1971: 167
38 Ibid.: 173
39 Ibid.: 168
40 Intervju Oppigard 2020
41 Torgersen 1971: 173
42 Gleditsch, Hartmann og Naustdalslid 1971
43 Ibid.
44 Intervju Dørum 2020
45 Ibid.
46 Ibid.
47 Åndalsnes Avis 15. august 1970
48 snl.no, Romsdals Budstikke
49 snl.no, Åndalsnes Avis
50 Anker 1970: xi
51 Romsdals Budstikke 27. mai 1970
52 Intervju Øverås T.L. 2020
53 Romsdals Budstikke 26. mai 1970
54 Intervju Wadsten 2020
55 «Kampen om Mardøla» 1970 (54.10)
56 Ibid.
57 Intervju Lervoll 2020
58 Romsdals Budstikke 6. august 1970
59 Intervju Hoem 2020
60 Seminar Mardølaaksjonen Christelfondet, Rauma Kulturhus 5. mars 1970
61 Wadsten 2019
62 Ibid.
63 Høgestøl 1974
64 Intervju Nerland 2020
65 Ibid.
66 Berit Ås i Augestad 2020: 17
67 Intervju Dørum 2020
68 Intervjuer Hoem 2020 og Lervoll 2020
69 Åndalsnes Avis 18. august 1970
70 Intervju Øverås T.L. 2019 og 2020
71 Intervju Øverås T.L. 2020
72 Intervjuer med Øverås, B.M. 2019 og 2020; Øverås, T.L. 2019 og 2020, Oppsal 2020 og Wadsten 2019
73 snl.no, Klimasøksmålet
74 «Kampen om Mardøla» 1972 (07.54–08.20)
75 «Kampen om Mardøla» 1972 (57.36–57.49)
76 NRK 5. februar 2019
77 Normann 2020
78 NRK 21. september 2020
79 NRK 27. september 2017

Litteratur

Anker, P.A. (2005). *Den økologiske arkitekturens lukkede verden*. Hentet fra: https://arkitektur-n.no/artikler/den-okologiske-arkitekturens-lukkede-verden#

Anker, P.A. (2016). «A pioneer country? A history of Norwegian climate politics». *Climatic Change* 151, 29–41 (2018). https://doi.org/10.1007/s10584-016-1653-x

Aslaksen A.E., og Porsanger, N.J. (27. september 2017). «Påtroppende sametingspresident om vindpark: – Grønn kolonisering». NRK. Hentet 5. november 2020 fra https://www.nrk.no/sapmi/kaller-vindparkplaner-for-gronn-kolonisering-1.13701272

Augestad, M. (2020). *Media om Mardøla. Morgendagens tanker i dag og først med siste nytt: En komparativ rammeanalyse av Morgenbladets og Dagbladets mediedekning av Mardølaaksjonen*. Masteroppgave i journalistikk, Universitetet i Oslo

Einarsson, O. (1972). «Kampen om Mardøla». Film. Hentet fra: https://www.youtube.com/watch?v=i2Lkts7oJ_U

Gleditsch, N.P., Hartmann, Å. og Naustdalslid, J. (1971). *Mardøla-aksjonen*. Oslo: Institutt for fredsforskning. Hentet fra https://tinyurl.com/yc5ebe26

Grønningsæter, T. (1979). *Nyhetsspredning i den norske dagspressen, eksempelet Mardøla-utbyggingen*. Hovedfagsoppgave, Geografisk institutt, Universitetet i Bergen

Høgestøl, T. (1974). *Rapport fra Mardøla utbyggingen*. NVE

Jakobsen, I.U. Klimasøksmålet i Store norske leksikon på snl.no.
Hentet 26. november 2020 fra https://snl.no/Klimas%C3%B8ksm%C3%A5let

Labuhn, B. (2020). *Journalism and Historical Reconstruction. The Case of the Environmental Crisis Exhibition «And After Us» from 1969*. Climate Journalism Conference, OsloMet 8. og 9. oktober 2020.

Larsen, R.D. (21. september 2020). *Samlet til kamp mot grønn kolonisering*. NRK. Hentet 5. november 2020 fra https://www.nrk.no/sapmi/samlet-til-kamp-mot-gronn-kolonisering-1.15168540

Kvaløy, S. (1971). Øko-katastrofe. Oslo: Grøndahl, s. 152 nb.no|NBN:no-nb_digibok_2012011808161

Mestre fjellet (1971). Skandinavisk kvartalstidsskrift for fjelliv og naturvern, nummer 1 1971

Normann, S. (2020). Green colonialism in the Nordic context: Exploring Southern Saami representations of wind energy development. Journal of Community Psychology. ISSN 0090-4392. doi: https://doi.org/10.1002/jcop.22422

Norsk Natur (1969). Norges Naturvernforbunds tidsskrift 5 (2). Juni. Hentet fra https://naturvernforbundet.no/getfile.php/1364313-1394714955/Natur%20og%20Milj%C3%B8/Arkiv%20Norsk%20Natur/1969/Norsk%20natur%20nr%202-1969.pdf

NRK (1970). «Rapport fra Mardøla. Herman Valeur i Eikesdal og Grytten». Radioreportasje.

Painter, J. (2019). «Climate Change Journalism: Time to Adapt». *Environmental Communication* 13 (3) s. 424–429. DOI: 10.1080/17524032.2019.1573561

Pettersen, Ø.B. Åndalsnes Avis i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 26. november 2020 fra https://snl.no/%C3%85ndalsnes_Avis

Salvesen, I. (2018). *Should journalists campaign on climate change?* University of Oxford: Reuters Institute Fellowship Paper University of Oxford

Setreng, S.K. (2003). «To økofilosofier i Norge. Deres begynnelse og en del til». *Norsk filosofisk tidsskrift* 37 (01–02). Hentet fra https://www.idunn.no/nft/2002/01-02/to_okofilosofier_i_norge_deres_begynnelse_og_en_del_til

Sande, Ø.; historie, Norsk presses: Romsdals Budstikke i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 26. november 2020 fra https://snl.no/Romsdals_Budstikke

Stranden, I.L. (5. februar 2019). «Protesterer mot vindmøller – melder seg inn i Norges Naturvernforbund». NRK. Hentet fra https://www.nrk.no/trondelag/protesterer-mot-vindmoller---melder-seg-inn-i-norges-naturvernforbund-1.14416169

Stortinget. Antall kvinner valgt til Stortinget. Hentet 13. september 2020 fra https://tinyurl.com/y5ouuxtz

Torgersen, A. (1971). «Dagbok fra naturvernleiren ved Sandgrovbotn». I Erlich, P. og Valum, B. (red.). Øko-katastrofe. *Det kan vel aldri hende her?*, s. 163–188. Oslo: Grøndahl & Søns Forlag

Intervjuer:

Odd Einar Dørum 31.januar 2020
Oddvar Einarsson 7. februar 2020
Knut Hoem 13. februar 2020
Kolbjørn Lervoll 15. februar 2020
Magne Lindholm 31.januar 2020
Anne Neråas Nerland 15. februar 2020
Torstein Oppigard 12. februar 2020
Per Even Oppsal 15. februar 2020
Jon Sæter 12. februar 2020
Marit Wadsten 22. oktober 2019 og 3. september 2020 (pers. komm.)
Bjørn Magne Øverås 2. juli 2019, 9. september 2019 og 14. februar 2020.
Turid Leirvoll Øverås 2. juli 2019, 9. september 2019 og 14. februar 2020.